

BAŞLANGIÇTAN MİHIRAGULA DÖNEMİNİN SONLARINA KADAR HİNDİSTAN HUNALARI (455 – 532)

Egemen Çağrı MIZRAK*

Özet

M.S. I. yüzyılın sonlarında, Batı Moğolistan ve Altay Dağları'nın güney eteklerinde vuku bulan kanlı Han – Kuzey Hun savaşları sonucunda mağlup Hun boyları İli Vadisi ve Yedi-su sahasına göç etmek zorunda kaldılar. M. S. 120 – 160 yılları arasında Tun-huang ve Hsien-pi ordularına karşı yaptıkları hücumlar başarısız olunca askeri ve siyasi otoriteleri tamamen kırılan Kuzey Hun boyları Tarbagatay ötesine itildiler. M.S. IV. yüzyılın ortalarına doğru Kuzey Çin ve Orta Asya'da oluşan istikrarsız döneme hızla yükselen vahşi Juan-Juan/Ju-Ju (Cücen) gücü de eklenince, şartlardan rahatsız olan Hun boyları meydana getirdikleri konfederasyonlarla batıya doğru yeni bir göç hareketine giriştiler. Bu konfederasyonlar kuvvetle muhtemel iki ana kola bölünmüş; bir kol Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlara doğru ilerleyerek Avrupa'ya, diğer kol ise güney-batı yönünde ilerleyerek Toharistan, Maveraünnehir, İran ve Kuzey Hindistan coğrafyalarına sokulmuştur.

M. S. 455 civarında Guptalar'ın cesur hükümdarı Skandagupta zamanında, bu atlı savaşçı boyların bir kolu Hindistan'ın kuzey-batı sınırlarından içeri girerek Guptalar'ın sonunu hazırlayacak ve bilhassa iki şöhretli başbuğları Toramana ile oğlu Mihiragula dönemlerinde Hindistan tarihi üzerinde derin izler bırakacaklardır.

Anahtar Kelimeler: Hunlar, Huna, Thujila/Tunjila, Toramana, Mihiragula/Mihirakula, Gupta İmparatorluğu.

Abstract

Hunas in India: From the Beginning to the End of the Mihiragula Period (455-532)

At the end of the 1st Century AD, as a result of the bloody Han-Northern Hun Wars, which took place in the Southern skirts of the Altai Mountains and Western Mongolia, the defeated Hunnic tribes had migrated to the Ili Valley and Jetti-su areas. Between 120 and 160 AD, after attempting a few unsuccessful assaults against the Tun-huang and Hsien-pi armies, the Northern Hun tribes completely

*Yrd. Doç. Dr., Namık Kemal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, egemenmizrak@hotmail.com, ecmizrak@nku.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-9876-9971>

lost their military and political authorities, and were forced to migrate beyond the Tarbagatai region. Toward the middle of the 4th Century AD, because of the unstable circumstances in Northern China and Central Asia in addition to the rapidly growing power of the savage Juan-Juan horde, Hunnic tribal confederations entered into a new westward migration movement. It is most likely that these confederations were divided into two main branches. One of these penetrated Europe through the Northern Black Sea steppe region, while the other penetrated Bactria, Transoxiana, Persia, and Northern India by the way of the south-west route.

Around 455 AD, during the rule of the brave Gupta ruler Skandagupta, these mounted archers entered into the north-western borders of India, and prepared for the wars that would lead to the fall of the Gupta Empire. Despite their short-term sovereignty period, especially in the reigns of their two glorious chieftains, Toramana and his son Mihiragula, left deep marks in the history of India.

Keywords: Huns, Huna, Thujila/Tunjila, Toramana, Mhiragula/Mihirakula, Gupta Empire.

Giriş

Büyük bölümü Asya kara-kütlesinin baskısı altında olan Hint alt-kıtası, kuzeyde; dünyanın en yüksek dağı olan Himalayalar ile sınır iken kuzeybatısında ise tarih boyunca sayısız istilacı ve yerleşimcinin üzerinden yol alarak topraklarına akın ettiği Pakistan yer alır. Doğuda, Assam ile Myanmar (Burma) ve Bangladeşe sokulmuştur. Üçgen ya da elmasın güney ucu Kanyakumari'dir (Comorin Burnu). Yarımada'nın doğusunda ve batısında Arap Denizi ve Bengal Körfezi, Bengal körfezinin ötesinde ise Güneydoğu Asya'yı oluşturan Hindistan ana-karası ile tarihsel olarak yakın ticari ve kültürel bağlara sahip adalar ve yarımadalar uzanır¹. Hindistan, tarih boyunca dünyanın en köklü ve en önemli kültür merkezlerinden biri olarak kabul edilmiş, maruz kaldığı sayısız istila girişimlerine karşın daima varlığını muhafaza etmeyi başarmıştır.

Hindistan'ın ilk büyük Hint imparatorluğu olarak kabul edilen Maurya'nın (M.Ö. 320 – M.Ö. 185) çöküşünden M. S. 350'lere kadar yabancı hanedanların kendi aralarındaki savaşlarla kısa ömürlü üstünlükler kurdukları 500 yıllık süre genellikle Hindistan tarihinin “Karanlık Çağı” olarak tanımlanır. Bu karanlık çağdan çıkış ise M. S. 350-650 yılları arasını kapsayan ve genel olarak Gupta devri ile özdeşleştirilerek Hindistan'ın “Altın Çağı” veya “Hint Rönesansı” şeklinde tesmiye edilen dönem ile olmuştur. Kadim Hint medeniyetine sanat, mimari ve edebiyat başta olmak üzere birçok alanda zirve dönemini yaşatan Guptalar, kendilerinden birkaç yüzyıl önceki Mauryalar gibi Hindistan tarihi üzerinde kalıcı bir etki bırakacaklardır².

¹ Burton Stein, **A History of India**, Oxford University Press, 1998, s. 6.

² Sir John Marshall, **A Guide to Sanchi**, Government Printing, Calcutta, 1918, s. 7-29; Hermann Kulke – Dietmar Rothermund, **Hindistan Tarihi**, çev. Müfit Günay, İmge Kitabevi, Ankara, 2001, s. 110, 128, 130.

Guptalar'ın kökeni biraz belirsiz gibi gözükse de otoritelerin büyük bölümü onların menşeyini, imparatorluğun da ana çekirdeği konumundaki Magadha bölgesi veya Kuzey Bengal'e dayandırır. Erken dönem Gupta sikke gömü alanları ve önemli Gupta kitabelerinin dağılım sahaları temel alındığında, tarihçiler günümüzde Gupta ana-vatanının Aşağı Doab bölgesi olduğu görüşünü benimsemişlerdir³. Esas olarak Gupta dönemi Çandragupta-I'in tahta çıkışıyla (M. S. 319/320) başlatılır ve bundaki birincil etken ise kendisinden ziyade Liççhavi (*Lichchhavi*) klanından bir prenses ile evlenmesinden kaynaklanmaktadır. Liççhaviler, Buda zamanında dahi Kuzey Bihar'ın büyük bölümünü kontrol altında tutan köklü bir klandır ve ana-yurtları şimdiki Bihar'ın bir parçası olan, Ganj ve Nepal Terai sahası arasında uzanan bölgedir. Dolayısıyla bu izdivaç Guptalar'ın yükselişinde önemli bir rol oynayacaktır⁴. Kendi haklarına sahip Liççhavi prensesi *Kumaradevi*'nin⁵ Gupta hanedanı üzerindeki etkisi o kadar büyüktür ki Hint tarihinin en büyük fatihlerinden biri olarak kabul edilen Samudragupta, Allahabad kitabesinde geldiği soyu vurgularken [No. 1, Levha I, (L. 28)]: "...şanlı Maharaja Ghatokacha'nın oğlunun oğlu, muzaffer Chandragupta'nın oğlu ve Lichchhavi-dauhitra (Liççhavi'lerin kızının oğlu)..."⁶ ifadelerini birlikte yazdırmıştır. Öyle gözüküyor ki Gupta altın çağının krallarının soyu, Hindistan'ın en şöhretli imparatorluğunun başında gelen Maurya'nın kurucusu Çandragupta'nın ismini benimseyen ve Liççhavi klanından birinin kızıyla evlenen bir hükümdarın mütevazı kökenlerinden gelmiştir⁷.

Çandragupta'nın ölümünden sonra meydana gelen birtakım iç mücadelelerin ardından tahtta Samudragupta (M. S. 350-370) oturdu. Allahabad kitabesinden

³ K. Chakrabarti, "The Gupta Kingdom", s. 188, **History of Civilizations of Central Asia (The crossroads of civilizations: A. D. 250 to 750)**, vol. III, UNESCO Publishing, 1996.

⁴ Burton Stein, **A History of India**, s. 96; Hermann Kulke – Dietmar Rothermund, **Hindistan Tarihi**, s. 130-131. Liççhaviler'in atalarının kuzeyden, Tibet bölgesinden geldiği düşünülmektedir; bkz. Yusuf H. Bayur, **Hindistan Tarihi**, c. I, TTK Basımevi, 1946, Ankara, s. 83.

⁵ Tej Ram Sharma, **A Political History of Imperial Guptas: From Gupta to Skandagupta**, New Delhi, 1989, s. 66

⁶ John F. Fleet, **Corpus Inscriptionum Indicarum: Inscriptions of the Early Guptas**, vol. III., Government of India Central Publications Branch, Calcutta, 1888, s. 16; Chakrabarti, "The Gupta Kingdom", s. 189. Samudragupta'dan sonra başa geçen hükümdarların diktirdiği kitabelerin bazılarında da (örneğin Chandragupta-II'nin Mathura, Kumaragupta'nın Bilsad veya Skandagupta'nın Bihar kitabeleri gibi) yine Liççhavi akrabalıklarını vurgulayan aynı ifadeyi görmekteyiz: "*Lichchhavi-dauhitrasya mahadevyam Kumaradevyam...*".

⁷ Burton Stein, **A History of India**, s. 96. Allahabad kitabesinden anlaşıldığı kadarıyla ilk iki Gupta kralı yalnızca *Maharaja* unvanı taşımaktaydı ve bunlardan sonuncusu Çandragupta/Chandragupta'nın babası Ghatokaca (M.S. 280 – 319) idi. Kitabede Samudragupta'nın babası olan Çandragupta-I (M. S. 319/320 – 335 veya 350) ise *Maharajadhiraja* unvanına sahiptir. Buradan hareketle bazı tarihçiler onların Sonraki Kuşanlar, Bharashivalar veya Murundalara bağlı küçük derebeyleri oldukları görüşündedirler; bkz. Chakrabarti, "The Gupta Kingdom", s. 189.

Çandragupta'nın Samudragupta'yı veliht tayin ettiği anlaşılmaktadır. Fakat Kacha isimli küçük kardeş abisine isyan etmiş, kendi dönemine ait Chadradhvaja ve Garudadhvaja tipi sikkelerden anlaşıldığı üzere kurduğu kısa ömürlü hanedanı Samudragupta tarafından kolaylıkla ortadan kaldırılmıştır⁸. Samudragupta, Arya ülkesindeki (Aryavarta) birçok krallığın [No. 1, Levha I, (L. 21)]: “*Rudradeva, Matila, Nagadatta, Chandravarman, Ganapatinaga, Nagasena, Achyuta, Nandin, Balavarman ve daha birçok Aryavarta ülkesi kralının...*”⁹ şiddetle kökünü kazıyarak doğuda Bengal'in batısı, Batı'da Mathura, Güneybatı'da Vidişa arasındaki ülkeleri ele geçirdiği belirtilir. En meşhur seferini Hindistan'ın güneyine gerçekleştirmiştir. Aralarında Piştapura Kralı Mahendra, Kançipuram Kralı Vişnugopa ve Vengi kralı Hastivarman'ın da bulunduğu 12 kral ve prensi boyunduruk altına aldı. Bunlara ek olarak Allahabad kitabelerinden anlaşıldığı kadarıyla “sınır kralları” (*pratyantarnipati*) denilen 14 ülke ve kabilenin idarecilerini de haraca bağlamıştır. Bu liste Doğu Racastan ve Kuzey Madhya Pradeş'teki (Malva, Abhira ve Yaudeha gibi) kabile şeflikleriyle birlikte Samatata (Güney Bengal), Kamarupa (Assam) ve Nepal'i kapsamaktadır. Kuzey Hindistan'daki Kuşan sahası, Gandhara ve Afganistan kuşkusuz Samudragupta'nın ulaşacağı bölgelerin dışında kalmıştı; Batı Hindistan Sakaları ve Kshatrapalar'a ise ancak uzun mücadelelerin ardından halefleri zamanında boyun eğdirilecektir¹⁰.

Samudragupta zamanında Krallık, Ganj Vadisi'nden çıkmayı başaramasa da kendisinden sonra tahta geçen Çandragupta-II döneminde (M. S. 375-415) en kuvvetli düşmanları olan Sakalar – bilhassa Gujarat ve Malva'nın bir bölümünde otorite tesis etmişlerdi – bir dizi savaşın ardından diz çöktürülmüş ve Kuzey Hindistan'ın tamamı Gupta idaresi altına girmiştir. Sakalar üzerine seferinden önce güney bölgelerini güvence altına almak için Çandragupta'nın kızı Prabhavatigupta'yı Orta Hindistan'ın en korkutucu gücü olan Vataka hanedanının veliht-prensi II. Rudrasena ile evlendiren Çandragupta-II aynı zamanda Dekkan bölgesi ve Batı Hindistanı da imparatorluk sınırlarına dâhil edecektir¹¹. Onun ölümünden sonra yerine oğlu Kumaragupta geçti

⁸ Samudragupta, bir Kuşan unvanı olan *Daivaputra shāhi shāhānushāhi*'yi kullanmakla beraber o dönem sadece Pencap'ın batısında küçük çaplı bir hâkimiyete sahip olan Kuşanlar ile bağlantısı muğlâklığını korumaktadır; bkz. K. Chakrabarti, “The Gupta Kingdom”, s. 188-189.

⁹ John F. Fleet, **Corpus Inscriptionum Indicarum: Inscriptions of the Early Guptas**, s. 13.

¹⁰ Hermann Kulke – Dietmar Rothermund, **Hindistan Tarihi**, s. 131-133. Kitabede listeye geçirilmiş sınır krallarının ötesindeki ülkelerde yaşayan bağımsız hükümdarlıklardan da bahsedilir. Kuşanalar, Sakalar, Murundalar ve Simhala (Sri Lanka) ile “tüm adalar” halkı bu bağlamda gösterilir. Bu bağımsız hükümdarların Samudragupta'nın sarayına harem için elçilerle genç kızlar göndererek kendi krallıklarının meşruiyetini kanıtlayacak Garuda Mührü beratını istedikleri belirtilmektedir. Bkz. **Aynı eser**, s. 133.

¹¹ Chakrabarti, “The Gupta Kingdom”, s. 190.

ve M. S. 455'e kadar devam eden bu dönem tam anlamıyla Gupta İmparatorluğu'nun altın çağı oldu. Bu zaman dilimi içerisinde Guptalar; siyaset, edebiyat ve sanat alanlarında zirve dönemlerini yaşamışlardır. M. S. 450 senesi civarlarında, Gupta otoritesi “yabancı” bir kavim olan *Pushyamitra*'ların savaş tehdidi ile kuşatılacaktı. İmparatorluk orduları yenildi ve hanedanın geleceği tehlike altına girdi. Neticede 455'de Kumaragupta'nın ölümüyle imparatorluğun çöküş süreci başlamış oldu¹². Bu çalkantılı dönemde, kraliyet ailesine mensup enerjik yapılı ve kabiliyetli bir prens olan Skandagupta ortaya çıkarak düşmanlarını bir bir dize getirmiş ve soyunun talihini geri kazanmayı bilmiştir. M.S. 455 baharında tahta çıkan ve ilk iş olarak *Pushyamitra* tehdidini bertaraf eden Skandagupta'yı daha büyük sorunlar beklemektedir¹³. Guptalar, çok geçmeden daha güçlü ve daha aktif bir düşmanın Hindistan'ın kuzey sınırlarında belirmesiyle şaşkına döneceklerdi: Hunlar ya da Gupta taş kitabelerindeki Sanskritçe adlarıyla “*Hunā*”lar. *Huna* denilen bu kavimin, M. S. IV. yüzyılın ortalarından VI. yüzyılın ortalarına kadar bugünkü Batı Türkistan, Doğu İran, Kuzey Hindistan ve Avrupa coğrafyalarına düzenledikleri akınlar ve gerçekleştirdikleri fetihler ile adlarını duyuran Hunlar ile bağlantılı olduğu neredeyse kesindir¹⁴.

M.S. 455 civarlarında Orta Asya'nın acımasız bozkırlarından inerek Hindistan'ın verimli ovalarını ve kalabalık şehirlerini gözüne kestiren Hun savaşçıları,

¹² A. V. Williams Jackson, **History of India**, vol. II, Vincent A. Smith, Asian Educational Services, New Delhi, 1987, s. 280.

¹³ Jackson, **a.g.e.**, s. 280-81. Skandagupta'nın iktidar dönemi hakkında önemli bilgiler sunan Bhitari taş-sütun kitabesinde; Skandagupta'nın, büyük bir ordu ve zengin bir hazineye sahip olan güçlü düşmanı *Pushyamitra*'lara karşı elde ettiği zaferden bahsedilmektedir; bkz. F. Fleet, **Inscriptions of the Early Guptas**: [No. 13; Levha VII (L. 10)], s. 55.

¹⁴ Avrupa'da kavimler göçüne neden olan ve dünya tarihinin önemli aktörlerinden biri olarak kabul edilen Hunlar, isimleri Çin yıllıklarında ilk kez M. Ö. 318'de görülen ve bilhassa M. Ö. III. – II. yüzyıllarda Han hanedanı için en mühim tehdit halini alan kuzey sınırlarındaki atlı-savaşçı göçebe Hsiung-nu/ Xiong-nu kavimi ile bağlantılıdır. Günümüzde birçok araştırmacı Çin kaynaklarında yazılan “Hsiung-nu/ Xiongnu” biçimini; Soğdça metinlerdeki *xwn* (MS. IV. yy başlarında; sonraki dönemdeki Soğdça biçimi *gwn* şekline sahiptir); Latin ve Bizans kaynaklarında *Hunni*, *Chunni*, *Chionitae*, *Χοῦνοι*, *Οὐνοί*, *Χουνοί*, *Ὀπαρξωνίται*; Orta Persçe *Hyaona*, *Hyôn* (*Xiyon*); Süryanice *Hûn*, Ermenice *Hon-k'*, Harezmi Hun ve Hotan metinlerindeki *Huna* ile Eftalit/Ak Hun paralarında geçen *OIONO* isimlerinin kaynağı olarak göstermektedirler. Bilhassa Soğdça *Xwn* kelimesi bu bağlamda ayrı bir öneme sahiptir. M.S. 311'in hemen sonrasında İpek Yolu'nun doğu ucunda kuvvetle muhtemel Su-chou'da yaşayan Soğdlu bir tüccarın Semerkand'daki başka bir Soğdlu tüccara gönderdiği Soğdça mektupta Çin başkenti Lo-yang'ın *Xwn*'lar tarafından tarumar edildiğini haber vermiştir. Bu *Xwn*'lar kronolojik olarak Güney Hunları'ndan başkası değildir. Dolayısıyla da bu belge Hsiung-nu – Hun eşleştirmesi açısından çok büyük önem arz etmektedir. Her ne kadar kökenleri hususunda çeşitli tartışmalar söz konusu olsa da neticede, Hsiung-nu – Hun aynılaştırması esasında ilk kez Fransız De Guignes tarafından ortaya konmuş ve günümüzde tarihçiler tarafından da genel kabul görmüş bir tespit olarak durmaktadır. W. B. Henning, “The Date of the Sogdian Letters”, **BSOAS**, (XII), 1948, s. 608-615; bkz. D. Sinor, “The Hun Period”, **The Cambridge History of Early Inner Asia**, vol. I, Cambridge University Press, 1990, s. 177-179; P. B. Golden, **Türk Halkları Tarihine Giriş**, çev. Osman Karatay, Karam Yay., Ankara, 2002, s. 47.

deneyimleri ve askerî faziletleri sayesinde durduran gözü pek lider Skandagupta, bir süreliğine de olsa bu yeni müstevlileri yavaşlatmayı başaracaktır. Elimizdeki veriler Skandagupta'nın Hunlara tattırdığı acı mağlubiyetin hükümdarlığının başlarında vuku bulduğunu göstermektedir¹⁵. Bhitari taş kitabesinde, Vişnu'nun, *Huna*'lara karşı şiddetli bir savaşa tutuşan Skandagupta'ya yardım etmek için bedeninde zuhur ederek onun karakterini etkilediğinden ve bir takım güçler verdiğinden söz edilir; örneğin bu güçlerden biri; iyi bir okçu olan Skandagupta'nın ok attığında yayının kirişinden çıkan sesin gûya düşmanın zihninde bitmek-tükenmek bilmez bir çılgıltı etkisi yaratmasıdır¹⁶. [No. 13; Levha VII (L. 15)]: “*iki koluyla yeryüzünü sallayan, korkunç girdabın yaratıcısı, Huna'lara karşı göğüs göğse çarpışmaya girdiği zaman;... düşmanları arasında....duyurdu...oklar...sanki Ganj'ın uğultusu gibi kulaklarında yankı yaptı*”¹⁷.

Guptalar için galibiyetlerle dolu gibi gözükten bu güzel gidişat Junagadh kaya kitabelerinde şu sözlerle dile getirilecektir; [No. 14; Levha VIII, 2. Bölüm (L.24)]: “... onun (Skandagupta), kibirli düşmanlarının gururlarını yok eden; büyük övgüye mazhar; soyunun sancağı; yeryüzünün tamamının efendisi; dindar amelleri krallar üzerinde tesis ettiği yüce hakimiyetinden bile daha muhteşem olan;...”¹⁸. Lakin bu zaferin yarattığı barışçıl dönem çok uzun sürmeyecek, M.S. 465 civarlarında çok daha kuvvetli bir Hun dalgası imparatorluk sınırlarına tecavüz ederek Gandhara'yı yani Pencap'ın kuzeybatısını istilaya girişecek ve Hun başbuğu çok geçmeden buradaki eski “Kuşan Tahtına” el koyacaktı. M. S. 470 yıllarında ise Hunlar, imparatorluğun iç kısımlarına doğru ilerlediler ve Skandagupta'nın dominyonlarının kalbine saldırdılar. Bu defa Skandagupta başarılı bir direniş ortaya koyamadı ve ardı arkası kesilmeyen Hun hücumlarına daha fazla dayanamayarak kesin bir mağlubiyet aldı. M.S. 480¹⁹ civarında Skandagupta'nın ölümüyle birlikte zaten yenilgilerden sonra sınırları küçülen ve hazinesi büyük bir yara alan imparatorluk, daha zorlu bir döneme girecektir.

¹⁵ Jackson, **History of India**, s. 281.

¹⁶ J. F. Fleet, **a.g.e.**, s. 63.

¹⁷ **Aynı eser**, s. 56.

¹⁸ **Aynı eser**, s. 64-65.

¹⁹ Jackson, **History of India**, s. 282. Ayrıca S. Cunningham da Skandagupta'nın ölüm tarihini M. S. 480 olarak vermektedir; bkz. A. Cunningham, **Later Indo-Scythians**, reprint: Indological Book House, Varanasi, 1962, s. 244. Litvinsky, Singh ve Bannerji (1954) ile Gupta'nın (1974) çalışmalarından hareketle bu tarihi 467 olarak vermiş [Litvinsky “The Hephthalite Empire”, s. 145], yine Chakrabarti de aynı tarihi esas almıştır [Chakrabarti, “The Gupta Kingdom”, s. 191]. Smith ise Skandagupta'nın ölüm tarihini 470 civarı olarak vermiştir [Darell Smith, “The White Huns (The Ephthalites M.S. 425-570)”, **Spearpoint**, NASAMW, (c. XVIII, s. 3), Ocak-Şubat 2003, s. 15. Fakat hadiselerin gidişatına baktığımızda M.S. 480 bizlere daha uygun bir tarih gibi gelmektedir.

Hun taarruzları şiddetini arttırmaya devam etti. Kâbil Vadisi üzerinden İndus Nehri boyunca uzanan eski Kuşan topraklarını istila eden yeni müstevliler, başlangıçta yağma maksadı taşıyan bir akın neticesinde Ganj’ın altını-üstüne getirerek bölgedeki tüm şehir, kasaba ve köyleri talan etmişler, sonunda Gupta İmparatorluğu’nun payitahtı olan *Pataliputra*’yı da ateşe vererek ahalisini kırıp geçirmişlerdi. Budist manastırları yağmaladıktan sonra yakılmış ve Budist rahipler de katletmiştir. Artık, Hindistan’ın kuzeybatısı Toharistan merkezli Eftalit (Ak Hun) Krallığı ile bağlantılı olduğu düşünülen fakat onlardan ayrı bir devlet tesis eden Hun kralları tarafından idare edilecektir²⁰. Hindistan topraklarında kapsamlı bir fetih hareketi başlatan bu Hunlar, kronolojik bakımdan bilhassa Toharistan merkezli olarak Doğu İran, Maveraünnehir, Tarım Havzası ve Orta Asya bozkır kuşağını kontrol eden Eftalit/Ak Hun devleti ile ilişkilendirilirler²¹. Sonraki dönemlerde bastırdıkları sikkelerden anladığımız kadarıyla onlar kendilerine “Alhunlar” (*Alhon/Alkhan*), Baktrice yazıldığı şekliyle *Alxono* demişlerdir. Bilhassa numizmatik çalışmalarıyla ün yapmış Robert Göbl’in etkisiyle de bilim çevrelerinde Hindistan’ı istila eden bu Hunlar; Alhonlar/Alhunlar ya da Hindistan Hunları (*Huna*) şeklinde tesmiye edilmişlerdir²². Başlangıçta tipik göçebe yağma akınları biçiminde tezahür eden, fakat daha sonrasında bir fetih hareketine dönüşen sistematik Hun taarruzları sonucunda Hindistan’da istila edilen topraklar muazzam ölçüde genişledi. Muhtemelen Altaylı göçebe devletlerde sıkça

²⁰ Darell Smith, “The White Huns (The Ephthalites M.S. 425-570)”, s. 15. Taxila bölgesinde (Dharmarājikā’daki Lalchak ve Bhamala Budist Manastırları) kazılar yapan Sir J. Marshall, bölgeye V. yüzyılda giren Ak Hunların tüm Budist manastırlarını ve mabetlerini yaktıkları ve büyük bir katliam gerçekleştirdikleri kanaatinde. Marshall, kazılarda J Avlusu’nda bulunan 6 iskeletten 5’inin başlarının bedenlerinden ayrılmış olmasını ve aynı zamanda H Avlusu’nun da tamamen yakılmış olmasını bu katliamın kanıtları olarak gösterir. J avlusunda bir de Hun cesedine rastlanmıştır. J Avlusu’nun harabeleri altından çıkan huş-ağacı kabuğundan yanmış bir yazma, Marshall’ın iddialarını daha da kuvvetlendirmektedir. Jaulian Manastırı’nın dehlizlerinde “değeri düşük İndo-Sani” sikkelerinin yanında bir başka “yanmış” Budist yazması daha bulunmuştur. Gupta Brahmançası ile yazılan eser, kuvvetle muhtemeldir ki Hun istilası döneminde kaleme alınmıştır. Marshall aynı zamanda şunları eklemektedir: “Bu sanghārāma’nın yıkılması, tıpkı komşu bölgelerdeki diğer sanghārāma’ların imhası gibi 5. yy’ın sonlarında gerçekleşmiştir. Ve bu da çok büyük bir ihtimalle daha sonra tüm kuzey-batı Hindistan’ın üzerine korku salacak ve bölgeye çökecek olan Ak Hunlara atfolunabilir”; bkz. A. H. Dani, **The Historic City of Taxila**, s. 77

²¹ Ak Hunlar ya da Eftalitler; Grek kaynaklarında – *Εφθαλιται*, *Αβδελαι* (Abdel/Avdel), Süryani kaynaklarında – *Ephthalita*, *Tedal*; Orta Pers kaynaklarında – *ēftāl* ve aynı zamanda Hyon *Hephtal* ve *Hephtel* (Zerdüşht kaynağı “*Bundahišn*”’de ise – *Hēvtāl* adıyla geçerler); Hintçe – *Hūna* Bactrice – *ηβόδαλο* (*ebodalo*); Arap kaynaklarında – *Haytal*, *Hetal*, *Heithal*, *Hayetal*, *Heyätelit* Çin kaynaklarında I-ta (*iep-tât), I-t’ien (*iep-t’ien), *Yen-tai-i-li-t’o* (*Yeptailitha) adıyla geçmektedirler; bkz. Enoki, **On the Nationality of the Ephthalites**, Memoirs of the Research Department of the Toyo Bunko, No. 18, Tokyo, 1959, s. 6-7.

²² Michael Alram, “A Hoard of Copper Drachms From the Kapisa-Kabul Region”, s. 131, **Silk Road Art and Archaeology**, Vol. 6. Kamakura, 2000; M. Alram, “Three Hunic Bullae from Northwest India”, s. 179, **Bulletin of the Asia Institute**, vol 17 (2003/2007); Michael Alram, “Huns and Western Turks in Central Asia and Northwest India”, A Survey of Numismatic Research 2002-2007, **IAPN** (International Association of Professional Numismatics), Special Publication 15, Glasgow, 2009 s. 516.

görülen “ikili yönetim” sistemini benimseyerek farklı iki siyasi yapıya bölünmüşlerdi: bunlardan ilki ve statü olarak daha güçlüsü Toharistan merkezli Ak Hun/Eftalit devletiydi; Hindistan’da tesis edilen yeni Hun devleti ise Hindikuş Dağları’na bağlı vadilerin yanı sıra İndus ve Ganj nehirlerinin vadilerini hükmü altında tutmaktaydı²³.

Tarumar olan Gupta İmparatorluğu neticede parçalandı, fakat hanedan ailesi ayakta kalmayı başararak Hindistan’ın doğusuna çekildi. Skandagupta arkasında erkek bir varis bırakmamıştı; bu nedenle doğudaki Gupta merkezi olan Magatha tahtına üvey kardeşi Puragupta (Kumaragupta-I’in Kraliçe Ananda’dan dünyaya gelen oğlu) geçti. Puragupta, yerini oğlu Narasimhagupta’ya ve o da yerini oğlu Kumaragupta-II’ye bıraktı. Onlar artık imparator değil Magadha’nın yerel idarecileri haline gelmişlerdi. Guptalar’ın doğuda hüküm süren bu yerel hanedanının son üyesi ise VIII. yüzyılın başlarında iktidara gelen Jivitagupta-II oldu. Batı’da ise Malva’da, 484 – 510 yılları arasında hüküm süren Budhagupta ve Bhanugupta isimli iki racanın [*raja*/prens] isimleri görülmektedir. Bunların, Skandagupta’nın mirasçıları olduğu açıktır. Bhanugupta’nın muhtemelen Hun reislerine tabi kalarak ayakta kalmayı başardığı düşünülmektedir²⁴.

Thujina/Tunjina Tegin ve Turman/Toramana Dönemleri

Hindistan’ı kasıp-kavuran bu istila hareketinin başındaki Hun başbuğlarından en meşhuru hiç şüphe yok ki Toramana/Toraman (*Turman*)²⁵ idi. Toharistan’daki ana-merkezlerinden tamamen kopmuş gibi görünmese de, kendisine bağlı kuvvetlerle birlikte Hindistan’da bağımsız olarak hareket etmekteydi²⁶. M.S. 500’den önce Orta Hindistan’daki Malva’da kendine bir idare tesis etmiş ve “*maharaja*”ların hükümdarı” unvanını alarak Bhanugupta ya da Valabi²⁷ gibi daha birçok yerel prensliği haraca bağlamıştır²⁸. Hunlar, Hintliler’in nazarında Budist manastırlarını yağmalayan ve

²³ Smith, “a.g.m.”, s. 16.

²⁴ Jackson, **History of India**, s. 282-283.

²⁵ Pakistan’ın kuzey-batısında yapılan kazılar sonucunda bulunan sikkelerden Toramana’nın Hun dilindeki adının *Turman* olduğu tespit edilmiştir; bkz. E. Aradi, “The Yue-chis, Kushans and Hepthalites”, **Journal of Eurasian Studies**, v. II, April-June 2010, s. 51.

²⁶ Litvinsky “The Hephthalite Empire”, **History of Civilizations of Central Asia (The crossroads of civilizations: A. D. 250 to 750)**, vol. III, UNESCO Publishing, 1996, s. 145.

²⁷ V. yüzyılın sonuna doğru, Maitraka klanına mensup Bhatarka isimli bir şef Surashtra (Kathiawar) yarımadasının doğusundaki Valabi’de bir idare kurdu ve hanedanı M.S. 770’lere kadar Sind üzerinden gelen Arap istilacılar tarafından yıkılana kadar devam etti. Valabi’nin erken dönem krallarının da tam bağımsız bir yönetim kuramadıkları görülüyor. Hiç şüphe yok ki Hunlar’a vergi vermek zorundaydılar; fakat Hun istibdatı ortadan kaldırıldıktan sonra Valabi Kralları gerçek anlamda bağımsızlıklarını ilan edebilmiş ve Hindistan’ın batısında hem anakarada hem de Surashtra yarımadasında ciddi bir güç olarak sahneye çıkabilmişlerdi; bkz. Jackson, **History of India**, s. 284.

²⁸ Jackson, **History of India**, s. 286.

yakan barbarlar imajını taşıyıcılar da ne ilginçtir ki Toramana'nın yaptığı başıyla Pencap'daki "Salt Range" bölgesine bir Budist manastırı da inşa edilmiştir²⁹. Numizmatik referanslar dikkate alındığında Toramana'nın Uttar Pradesh, Rajputana, Pencap ve Keşmir bölgelerinde kesin bir hâkimiyet tesis ettiği görülmektedir³⁰. Toramana döneminden ya da sadece onun adından bahseden Hindistan'daki Eran, Kura ve Gwalior kitabeleri arasında Pencap'daki Salt Range mıntikasında bulunan *Kyura/Kura Kitabesi*'nde *Maharaja Toramana Shaha Jauvla* unvanını taşıdığı görülmektedir³¹. Kitabede anlatılan hadiselerden kesin bir zaman tahmini yapılamasa da en azından Hindistan'da kurduğu hanedanının birinci yılında diktirdiği anlaşılın Eran taş kitabesinde Toramana'nın gücü şu şekilde ifade edilmiştir; [No. 36; Levha XXIII A, (L.1)]: "*Birinci yılda, Maharajadhiraja, büyük şöhreti (ve) yüce ihtişamıyla şanlı Toramana yeryüzünü yönetiyorken; ...*"³².

Büyük bir devlet adamı ve komutan olan Toramana, Hintliler'in nazarında dünya tarihindeki en önemli şahsiyetlerden biri olarak kabul görmektedir. Hintli tarihçiler, Toramana'yı cesur bir savaşçı, muazzam bir askerî dehaya sahip zeki bir komutan ve aynı zamanda çok iyi bir idareci olarak tarif ederler. Ünlü tarihçi Upendranath Thakur, onun için şunları yazmaktadır:

*"Orta Asya'dan Orta Hindistan'a uzanan ve Hunaların hem politik hem de kültürel alanda önemli bir role sahip olduğu devasa bir imparatorluk ortaya çıkardı. Doğuştan bir savaşçı olan Toramana, iyi organize edilmiş ordusuyla birlikte Hunaların neredeyse 100 yılı aşkın bir süre ikamet edebilecekleri, İç Asya'daki anavatanlarından daha zengin bir konuma sahip, kalıcı bir yurt bırakmıştı. Atilla'dan sonra pek çok badireler atlatmış olan Hunaları ayağa kaldırıp onlara yeniden hayat veren yegâne başbuğ o dur"*³³.

M. S. 510 yılı civarlarında öldüğü düşünülen Toramana'nın hangi tarihten itibaren Hindistan Hunları'nın lideri olduğu hususu müphemdir³⁴. Kalhana'nın M.S. 1148 civarlarında yazdığı Keşmir kroniği *Rājatarāṅgīnī*³⁵/*Rajatarangini*'sı ile

²⁹ Ahmad Hasan Dani, **The Historic City of Taxila**, Sang-e-Meel Publications, Lahore-Pakistan, 1999, s. 6, 76.

³⁰ Litvinsky, "The Hephthalite Empire", s. 145.

³¹ A. Cunningham, **Later Indo-Scythians**, reprint: Indological Book House, Varanasi, 1962, s. 249, 259.

³² Fleet, **a.g.e.**, s. 160.

³³ Upendranath Thakur, **The Hunas in India**, s. 94.

³⁴ Jackson, **History of India**, s. 286. Yamada'ya göre Toramana'nın ölüm tarihi M. S. 515'dir; bkz. M. Tezcan, "Kuşanlar, Ak Hunlar ve Eftalitler", s. 36.

³⁵ Litvinsky "The Hephthalite Empire", s. 146.

bulunan sikkelerden elde edilen kanıtlar, 450'lerde Keşmir ve Gandhara'yı istila eden ilk Hun liderinin isminin *Thujina/Tunjina* olduğunu göstermiştir. Brahmi harfleriyle yazılı sikkelerin ön yüzünde bu isim yazarken, ters yüzünde ise Türk dünyasında çok iyi bilinen bir unvan olan *tegin/tigin* kelimesi yazılmıştır³⁶. 520'de bölgeyi ziyaret eden Çinli hacı Sung Yün, Gandhara'nın Eftalit (Ak Hun) hâkimiyetinde olduğunu belirtmiş ve istila edildiği günden bugüne iki nesil geçtiğinin altını çizmiştir³⁷. Dönemin Ortaçağ'ın başları olduğu ve ortalama bir jenerasyonunun 17-35/20-30 yılları arasında olduğu düşünüldüğünde, söz konusu zamanın 460-480 arası bir tarih olduğu düşünülebilir. Ayrıca belirtmekte yarar vardır ki *Thujina*'ya ait sikkelerin birinde de *Şahi (Shāhi) Jabula/Javula/Jaruka* unvanına da rastlanmıştır³⁸. Biswas, Gandhara ve muhtemelen Keşmir'e hâkim olan ilk Eftalit hükümdarının yani Sung Yün'deki Lae-lih'in işte bu "*Thujina Tegin*" olduğu kanaatindedir³⁹. M. S. 455'lerdeki başarısız Hun hücumu sırasında Hun ordularının komutanı o muydu bilemiyoruz, fakat 484 civarlarında başa geçtiği tahmin edilen Toramana'nın babası olduğu ve ona bölgede güçlü bir miras bıraktığı düşünülmektedir⁴⁰. Mihiragula dönemine geçmeden önce son olarak şunu da belirtelim ki her ne kadar başlangıçta birçok Budist mabedini yakıp yıktıkları söylene de Hunlar, hâkimiyetlerini tesis ettikten hemen sonra çok hızlı bir şekilde Hint kültürüne adapte olmaya çalışmışlardır. Bunun en güçlü kanıtları ise yaptıkları manastırlar, mabetler ve bastırdıkları sikkelerdir. Örneğin Kalhana'da verilen bilgilere göre *Thujina/Tunjina Tegin*, Pravareşvara mabedi başta olmak üzere Purāñadhīsthāna'daki başka diğer kutsal mabetlerin yapımına destek vermiştir⁴¹, ayrıca yukarıda belirttiğimiz gibi Toramana'nın da yaptığı bağışla Pencap'da bir Budist manastırını inşa ettirdiği bilinmektedir.

³⁶ Aradi, "The History of White Huns", s. 42; Dani, **The Historical City of Taxila**, s. 75-76.

³⁷ Yang Hsüan-chih, **A Record of Buddhist Monasteries in Lo-Yang**, trans. Yi-t'ung Wang, Princeton, 1984, s. 235. Lakin Sung Yün, bu jenerasyonların ilk hükümdarı olarak Lae-lih ismini vermiş, Sir Cunningham da bu kişiyi Toramana'nın babası ve selefi olarak kabul etmiştir. Bununla beraber Göbl'ün yaptığı numizmatik tetkiklerde ise böyle bir isme rastlanmamıştır. Bkz. E. Konukçu, **Kuşan ve Ak Hunlar Tarihi**, s. 87, 92. Gandhara'nın ne zaman istila edildiği meselesi tartışmalıdır. 477'de Gandhara'daki Kidaritler'in Çin'e bir elçi gönderdiği yönünde bilgiler vardır; bkz. Enoki, **On the Nationality of the Ephthalites**, 25-27.

³⁸ Dani, **The Historic City of Taxila**, s. 75-76.

³⁹ Biswas, **The Political History of the Hunas in India**, s. 53-54.

⁴⁰ E. Aradi, "The History of the White Huns", s. 42.

⁴¹ Biswas, **The Political History of the Hunas in India**, s. 55. Purāñadhīsthāna = Pandrethan, Keşmir'in kadim başkenti; bkz. M. A. Stein, **Kalhana's Rājatarāṅgiṇī (A Chronicle of the Kings of Kaśmīr)**, vol. II, Motilal Banarsidass, Delhi, reprint 1979, s. 458.

Mihiragula/Mihirakula Dönemi

Toramana ölünce yerine, gaddarlığıyla ün salacak olan oğlu Mihiragula/Mihirakula geçmiştir. Babasının büyük savaşlar sonunda elde ettiği Hint mülklerinin yönetiminden artık o sorumludur. Başkenti dönemin Pencap yöresindeki *Sakala* idi – görünüşe göre bugün burası Jhang Bölgesi’nde bulunan *Chuniot* (Shahkot)’dur⁴². Tüm Hint kaynakları Mihiragula’yı kana susamış bir tiran olarak nitelendirmişlerdir. Tarihçiler tarafından Hun mizâcının genel bir karakteristiği olan “teskin edilemez zalimlik” anlayışının bir adım daha ötesinde görülmüştür⁴³.

520 senesinde Gandhara’yı ziyaret eden Çinli seyyah Sung-Yün, şunları aktarmıştır:

“Ching-kwong’un (520), ilk yılının dördüncü ayının ortalarında Gandhara Krallığı’na vardık. Ülke, U-chang bölgesine çok benzemekte. Buranın eski adı Ye-polo (Apalalā) ülkesi idi. Ye-Ta’lar [Eftalitler] bu krallığı yakıp yıktılar ve sonrasında Lae-lih’i buranın hükümdarı yaptılar; bu olanlardan bugüne iki jenerasyon geçti. Kralın (ya da hanedanlığın) temayülü zalimce ve kindarcaydı; uyguladıkları vahşet barbarlığın sınırlarını zorlar nitelikteydi. Bu adam, Buda’nın öğretilerine inanan, iblislere tapınmayı seven biriydi. Ülke halkı Brahman kastına mensuptu ve Buda’nın öğretilerine derin bir saygı ile sıkı sıkıya bağlıydılar. Hiçbir ayırım gözetmeden her şeye karşı sert bir duruş sergileyen bu kralın iktidara gelişinden beri Gandhara halkı büyük bir imanla kutsal metinlerini okuyorlardı”⁴⁴.

Sung-Yün’dan 100 yılı aşkın bir süre sonra bölgeye gelen bir başka Çinli hacı Hsüan-tsang ise Mihiragula hakkında şunları söyleyecektir: *“kıvrak zekâli, hayli kabiliyetli ve doğuştan cesur biriymiş. İstisnasız, komşu bölgelerin tamamını boyunduruk altına almış”⁴⁵.*

Keşmir kroniği *Rājatarnginî* ve Jain kaynaklarında aktarılan bilgilere göre Hindular’ın titizlikle uyguladıkları kast sistemine karşı özel bir nefret besleyen Hun kralı Mihiragula’nın, Budist mabedlerine ve halka uyguladığı vahşet artık katlanılmaz bir hâl alacak ve neticede yerel prensler olan Magadha Kralı Baladitya ve Orta

⁴² Bu dönemde Ak Hun/Eftalitler’in Toharistan’daki ana kumanda merkezi Herat yakınlarındaki Badagis bölgesine bağlı Bamyin idi. Eski antik kent Belh/Baktra ise ikinci başkentleri konumundaydı; Jackson, **History of India**, s. 286.

⁴³ A. H. Dani, **The Historic City of Taxila**, s. 77.

⁴⁴ A. H. Dani, **The Historic City of Taxila**, s. 75.

⁴⁵ S. Beal, **Si-yu-ki: Buddhist Records of the Western World, translated from the Chinese of Huen Tsiang**, vol. I-II, Oriental Books Reprint Corporation, Delhi, 1969, s. 167.

Hindistanlı bir race olan Yasodharman'ın önderliğinde birleşen Hintliler bu yabancı tirana karşı konfederasyon oluşturacaklardır⁴⁶. Hanedanının 15. Yılında dikildiği anlaşılan Gwalior Taş Kitabesi'nde Mihiragula'nın gücü şu şekilde ifade edilmiştir.

[No. 37, Levha XXIIIB, (L. 2-3)]: “(L2) İsmi şanlı Toramana olarak ün yapmış, yüksek fazilet sahibi bir hükümdar vardı; özellikle dürüstlüğü ile vasıflandırılmış kahramanlığı yoluyla yeryüzü onun adaleti ile yönetildi. (L3) Onun şöhreti ile yükselen ailesinden, oğlu, Mihirakula adı altında şöhret kazanmış, benzersiz bir yiğitliğe sahip yeryüzünün efendisi...”⁴⁷.

M.S. 528'de, yeni kurulan Hint konfederatif ordusu Mihiragula önderliğindeki Hun ordusunu yenilgiye uğratmış ve Hun ilerlemesini durdurmuştur⁴⁸. M. S. 528, Alram'a göre *Alhon*'ların Afganistan'a geri çekilişinin “*terminus post quem*”i yani hadisenin vuku bulduğu veya hareketin başladığı en erken tarihi idi⁴⁹. Savaşın ardından Mihiragula, yakalandı ve tutsak edildi. Yasodharman, yabancı işgalcilere karşı elde edilmiş olan zaferin anısına kendisini onurlandırmak için iki taş sütun kitabe diktirmiştir⁵⁰. Mandasor taş sütun kitabesinde (M. S. 532-533 civarı) galibiyetlerinin haklı gururu ve Yasodharman'ın muzaffer tavrı şu şekilde ifade ediliyordu: [No. 33, Levha XXIB, L. 6] “... *hatta Kral Mihirakula bile alçalarak kederli anlımı onun güçlü koluna doğru saygıyla eğdi*”⁵¹. Lâkin Kral Baladitya, esirini bağışlayarak tüm onurunu kendisine iade etmiş ve onu kuzeydeki evine göndermişti. Bu arada Mihiragula'nın genç kardeşi, abisinin başına gelen talihsizliklerden yararlanarak *Sakala* tahtını zorla gasp etmiş ve görünüşe göre geri vermekte de isteksiz davranmıştı. Mihiragula kısa bir süre saklandıktan sonra Keşmir'e sığındı. Keşmir kralı misafirini dostça karşılamakla kalmamış aynı zamanda kontrolü altındaki küçük bir bölgenin idaresini de ona vermiştir. Birkaç yıl süren esaret ve sürgün yıllarından sonra Mihiragula, tahtını yeniden almak için kolları sıvadı. Teşebbüsünde başarı sağlayan Mihiragula, ilk icraatı olarak komşu Gandhara Krallığına saldıracaktı. Kendisi de muhtemelen bir Hun olan Gandhara kralı ailesiyle birlikte ortadan kaldırılmış; halkı da yığınlar halinde İndus Nehri kıyılarında kılıçtan geçirilmiştir. Fanatiklik derecesinde tanrı

⁴⁶ Litvinsky, “The Hephthalite Empire”, s. 145-46; Jackson, **History of India**, s. 288.

⁴⁷ J. Fleet, **a.g.e.**, 163.

⁴⁸ J. Fleet, **a.g.e.**, s. 147-149.

⁴⁹ Michael Alram, “A Rare Hunnish Coin Type”, s. 149-153.

⁵⁰ Jackson, **History of India**, s. 290. Yasodharman'ın ne selefinin ne de haleflerinin kim ya da kimler olduğu hususunda herhangi bir malumata sahip değiliz. İsmi tamamen yalnız ve bağlantısız bir şekilde öylece durmaktadır. Binaenaleyh hanedanlığının kısa süreli olması kuvvetle muhtemeldir.

⁵¹ J. Fleet, **a.g.e.**, s. 146, 148.

Siva'ya bağıllığı bilinen Mihiragula sanki her gün Hint Trimurti'sinde (teslisi) "yıkım" tanrısı olan Śīva'ya [Śīva] ibadet edermişçesine "yok etme" eyleminden kendini aalıkoyamamıştır⁵². M. S. 532'de meydana getirdiği kaos girdabından elde ettiği ganimetlerin tadını çıkaramadan öldü⁵³.

Onun zulmünün yarattığı derin etkiler Hintliler'in hatıralarında yerini alacaktır. Budist azizlerin Mihiragula hakkında söyledikleri şu sözler ona duyulan nefretin ne denli büyük olduğunun açık bir göstergesi gibidir: "*sayısız insanın cellâdı olması ve Buda'nın yasasını yıkmaya kalktığı için dönüşümün sonsuz evrelerinden geçmek zorunda olduğu Cehennem'in en dibinde yatıyor*"⁵⁴. Rivayetlere göre öldüğünde yıldırımlar düşmüş, dolu yağmış, yoğun bir sis tabakası ve uzun bir karanlık gökyüzüne çökmüş; tüm bunların ardından da bir deprem meydana gelmiş ve güçlü fırtınalar kopmuştur⁵⁵. İntihar ederek hayatına son verdiği söylenmekle beraber⁵⁶, bir Keşmir masalında ise Mihiragula'nın fillerle bir uçurumdan aşağı yuvarlanarak öldüğünden bahsedilmektedir⁵⁷. Aslında bu hikâye Kalhana'da anlatılan başka bir hikâyenin "intikamı" gibi görünmektedir. 700 fillik korkunç ordusu bir efsane haline dönüşecek olan Mihiragula⁵⁸, rivayet o dur ki Pir Panjal Geçidi'nden ordusuyla geçerken fillerden birinin uçurumdan aşağıya düşerken çıkarttığı seslerden adeta büyülenmiş, bunun üzerine 100 fili daha uçurumdan aşağıya attırarak âdeta ekstaz halinde çıkarttıkları sesleri dinlemiştir⁵⁹.

Hakkındaki tüm olumsuz algılara rağmen Mihiragula büyük bir devlet adamı ve iyi bir komutandı. *Rājatarngin̄*'de Mihiragula'nın güçlü bir kral olduğu, Keşmir ve Gandhara'yı yönetmekle kalmayıp Güney Hindistan ve Seylan'ı da fethettiği yazılmaktadır. Muhtemelen M. S. 530 civarında bölgeyi ziyaret eden Hint Denizi seyyahı ve İskenderiyeli bir rahip olan Cosmas Indicopleustes'in raporlarında da "Hindistan Kralı" dediği *Gollas* [*Gula/Kula* ?] adıyla geçen Mihiragula döneminde, başkentleri Sakala (bugünkü Sialkot) olan Hindistan'daki Hunların güçlerinin

⁵² Jackson, **History of India**, s. 289; D. C. Sircar, **Select Inscriptions Bearing on Indian History and Civilization**, University of Calcutta Press, Calcutta, 1942, s. 400-402.

⁵³ A. H. Dani, **The Historic City of Taxila**, s. 76. Yaşamının son bulduğu tarih tam olarak bilinmemekle birlikte bazı araştırmacılar da bu tarihi M.S. 540 civarı olarak tahmin etmektedir; Jackson, **History of India**, s. 290.

⁵⁴ Jackson, **History of India**, s. 289.

⁵⁵ Jackson, **a.g.e.**, s. 289.

⁵⁶ P. N. K. Bamzai, **Culture and Political History of Kashmir**, vol. I, s. 108.

⁵⁷ Jackson, **a.g.e.**, s. 290.

⁵⁸ Biswas, **The Political History of the Hunas in India**, s. 72.

⁵⁹ Bamzai, **Culture and Political History of Kashmir**, s. 107.

zirvesine ulaştıkları, devasa Phison Nehri'nin (İndus) Hun mülkleriyle diğer Hint krallarının mülklerini birbirinden ayıran sınır olduğu söylenmektedir⁶⁰. Mihiragula öldüğünde Hunların Kâbil Vadisi, Gandhara ve Keşmir'deki egemenlikleri devam etmektedir. Mihiragula'dan sonra Hun tahtına, Hintliler açısından “dindar ve uyumlu” kralların geçtiği görülmektedir. Son bağımsız Hun hükümdarı ise 670 civarında iktidarı, Keşmir'deki Karkoṭa hanedanı Pratāpāditya tarafından sekteye uğratılan *Yudhishṭhira* olacaktır. Bu hadiseden sonra Hun hükümdarları Hindistan'da artık vasal pozisyonadaki küçük idareciler konumuna düşmüşlerdir⁶¹.

Sikke 1: Toramana. Pencap. Göbl 1967, Emission 120/14 (BM)⁶².

⁶⁰ Litvinsky “The Hephthalite Empire”, s. 145-46. M. S. 530 tarihi için bkz. Tezcan, “Kuşanlar, Ak Hunlar ve Eftalitler”, **Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu**, TTK Yayınları XXVI, 12, Ankara s. 37.

⁶¹ Dani, **The Historic City of Taxila**, s. 76; Dani et al., “Eastern Kushans, Kidarites in Gandhara and Kashmir and Later Hephthalites”, s. 174. Mihiragula'dan sonra Kalhana'da kendisi için “*bilge ve hayırsever bir hükümdar olarak ün ve itibar kazandı*” denilen Pravarasena geçmiştir. Pravarasena yaklaşık 60 yıl iktidarda kaldı. Kendi adını taşıyan Pravarasenapura (bugünkü Srinagar) kentini kurdu ve aynı zamanda büyük Pravaresha tapınağını inşa ettirdi. Pravarasena'dan sonra tahta *Gokarna*, ardından da *Khinkhila* oturdu. Khingila, 597-633 yılları arasında hüküm sürmüştü ve Çinli seyyah Hsiüen-tsang onun döneminde Keşmir'i ziyaret etmiştir (M.S. 631-33). Kalhana, *Khinkhila*'nın kendisini Siva'ya adadığını ve onun için mabetler yaptırıldığını; 36 yıl 100 gün tahta kaldığını; dindar bir kral olarak öldüğü yazılmıştır. Bastırdığı paralarda *Deva Shahi Khingila* ya da *Shri Narendra* isimlerini kullanmış, döneminde bulunan bazı sikkelerin üzerinde tupkı Kidarit paralarında olduğu gibi kralın kolunun altında *Kidāra* yazısı bulunmuştur. Biswas'a göre sikkelerdeki krallar aslında Kâbil Vadisi, Swat Vadisi, Keşmir, Bannu ve hatta Gardez'e kadar yaymış olan Keşmir Kralı Khinkhila'yı temsil etmekteydi. Khinkhila'dan sonra tahta çıkan *Yudhishṭhira* ise belirttiğimiz gibi son bağımsız Hun hükümdarı olacaktır. Bkz. Dani, Litvinsky, Zamir Safi., “Eastern Kushans, Kidarites in Gandhara and Kashmir and Later Hephthalites”, s. 173-174; M. A. Stein, **Kalhana's Rājatarāṅgiṇī (A Chronicle of the Kings of Kaśmīr)**, s. 52; bkz. Dani, **The Historic City of Taxila**, s. 76; . Biswas, **The Political History of Hunas in India**, s. 137.

⁶² Michael Alram, “Three Hunnic Bullae from Northwest India”, **Bulletin of the Asia Institute**, vol. 17, 2003, s. 180.

Sikke 2: Mihirakula. Gandhara. Göbl 1967, Emission 135/2 (BM)⁶³.

⁶³ Michael Alram, "a.g.m.", s. 181.

KAYNAKÇA

- ALRAM, M., "Huns and Western Turks in Central Asia and Northwest India", **A Survey of Numismatic Research 2002-2007, IAPN (International Assosiation of Professional Numismatics)**, Special Publication 15, Glasgow, 2009, s. 516-519.
- ALRAM, Michael, "Three Hunnic Bullae from Nortwest India", **Bulletin of the Asia Institute**, vol. 17, 2003, s. 177-184.
- ALRAM, M., "A Rare Hunnish Coin Type", **Silk Road Art and Achaeology**, vol. 8, The Institute of Silk Road Studies, Kamakura, 2002, 149-153.
- ARADI, É., "The Yue-chis, Kushans and Hephthalites", **Journal of Eurasian Studies**, 2, April-June 2010, s. 45-56.
- ARADI, É., "The History of White Huns", vol. 8 (4), **Mikes International**, 2008, s. 39-49.
- BAMZAI, P. N. K., **Culture and Political History of Kashmir**, vol. I, M. D. Publication Pvt. Ltd., Delhi, 1994.
- BAYUR, Yusuf H., **Hindistan Tarihi**, c. I, TTK Basımevi, Ankara, 1946.
- BEAL, S., **Si-yu-ki: Buddhist Records of the Western World, translated from the Chinese of Hiuen Tsiang**, vol. I-II, Oriental Books Reprint Corporation, Delhi, 1969.
- BISWAS, Atreyi, **The Political History of Hunas in India**, Munshiram Manoharlal Publishers, 1973.
- CHAKRABARTI, K., "The Gupta Kingdom", **History of Civilizations of Central Asia (The crossroads of civilizations: A. D. 250 to 750)**, vol. III, UNESCO Publishing, 1996, s. 188-210.
- CUNNINGHAM, Sir A., **Later Indo-Scythians**, reprint: Indological Book House, Varanasi, 1962.
- DANI, Ahmad Hasan, **The Historic City of Taxila**, Sang-e-Meel Publications, Lahore-Pakistan, 1999.
- DANI, A. H., LITVINSKY, B. A., SAFI, M. H. Zamir, "Eastern Kushans, Kidarites in Gandhara and Kashmir and Later Hephthalites", **History of Civilizations of Central Asia (The crossroads of civilizations: A. D. 250 to 750)**, vol. III, UNESCO Publishing, 1996, s. 166-187.
- ENOKI, Kazuo, **On the Nationality of the Ephthalites**, Memoirs of the Research Department of the Toyo Bunko, No. 18, Toyo Bunko, Tokyo, 1959.
- FLEET, John F., **Corpus Inscriptionum Indicarum: Inscriptions of the Early Guptas**, vol. III., Government of India Central Publications Branch, Calcutta, 1888.
- GOLDEN, P. B., **Türk Halkları Tarihine Giriş**, çev. Osman Karatay, Karam Yayınları, Ankara, 2002.
- HSÜAN-CHIH, Yang, **A Record of Buddhist Monasteries in Lo-Yang**,(trans. Yi-t'ung Wang), Princeton, 1984.
- JACKSON, A. V. Williams, **History of India**, vol. II, Vincent A. Smith, Asian Educational

Services, New Delhi, 1987.

KONUKÇU, Enver, **Kuşan ve Akhunlar Tarihi**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1973.

KULKE, Hermann, ROTHERMUND, Dietmar, **Hindistan Tarihi**, (çev. Müfit Günay), İmge Kitabevi, Ankara, 2001.

LITVINSKY, B. A., “The Hephthalite Empire”, **History of Civilizations of Central Asia (The crossroads of civilizations: A. D. 250 to 750)**, vol. III, UNESCO Publishing, 1996, s. 138-165.

MARSHALL, Sir John, **A Guide to Sanchi**, Government Printing, Calcutta, 1918.

SHARMA, Tej Ram, **A Political History of Imperial Guptas: From Gupta to Skandagupta**, New Delhi, 1989.

SINOR, Denis, “The Hun Period”, **The Cambridge History of Early Inner Asia**, vol. I, Cambridge University Press, 1990, s. 177-205.

SIRCAR, D. C., **Select Inscriptions Bearing on Indian History and Civilization**, University of Calcutta Press, Calcutta, 1942.

SMITH, Darell, “The White Huns (The Ephthalites M.S. 425-570)”, **Spearpoint**, NASAMW, (XVIII, 3), 2003, s. 14-18.

STEIN, Burton, **A History of India**, Oxford Universty Press, 1998.

STEIN, M. A. Stein, **Kalhana’s Rājatarāṅgiṇī (A Chronicle of the Kings of Kaśmīr)**, vol. I, Motilal Banarsidass, Delhi, 1979.

TEZCAN, M., “Kuşanlar, Akhunlar ve Eftalitler”, **Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu** (31 Ekim – 1 Kasım 2002), TTK Yayınları XXVI, 12, Ankara, s. 9-57, 2006.

THAKUR, Upendranath, **The Hunas in India**, Chowkamba Sanskrit Series Office, Varanasi, 1967.

